

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМІНСТРУМЕНТАРІЙ ПОВЕДІНКОВИХ НАУК ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯTOOLKIT OF BEHAVIORAL SCIENCES AS A BASIS FOR THE FORMATION
OF A MECHANISM FOR MANAGING THE QUALITY OF LIFE

УДК 351.84

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct49-7>**Андрищенко О.Б.**

к.н. держ. упр., доцент кафедри маркетингу, менеджменту та торговельного підприємництва Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Andriushchenko Helena

Kharkiv Institute of Trade and Economics Kyiv National University of Trade and Economics

У статті розглянуто використання потенціалу поведінкових наук щодо формування механізму управління якістю життя населення. Для формування стратегій державного управління якості життя населення необхідно визначати суб'єктивні та об'єктивні оцінки рівня життя та коригувати їх за різними віковими групами населення. Для реалізації аналізу якості життя пропонується набір показників, що дасть змогу оцінити як його об'єктивний, так і суб'єктивний компонент. Пропонується якість життя населення в частині об'єктивного компоненту оцінювати на основі аналізу показників економічної та соціальної статистики, а також з урахуванням комплексних рейтингових міжнародних оцінок. У процесі дослідження якості життя населення України визначено, що за наявного рівня благополуччя й суб'єктивної задоволеності якістю життя адекватною стратегією державного управління є стратегія «самоорганізації і розвитку», яка передбачає концентрацію на об'єктивних параметрах якості життя населення, розвиток економіки, стабілізацію життя.

Ключові слова: якість життя, суб'єктивний компонент, об'єктивний компонент, вікові групи, рівень задоволення життям, механізм управління якістю життя населення, індекс людського розвитку, поведінкові технології.

В статье рассмотрено использование потенциала поведенческих наук по форми-

рованию механизма управления качеством жизни населения. Для формирования стратегий государственного управления качеством жизни населения необходимо определять субъективные и объективные оценки уровня и корректировать их по разным возрастным группам населения. Для реализации анализа качества жизни предлагается набор показателей, что позволит оценить как его объективный, так и субъективный компонент. Предлагается качество жизни населения в части объективного компонента оценивать на основе анализа показателей экономической и социальной статистики, а также с учетом комплексных рейтинговых международных оценок. В процессе исследования качества жизни населения Украины определено, что при существующем уровне благополучия и субъективной удовлетворенности качеством жизни адекватной стратегией государственного управления является стратегия «самоорганизации и развития», которая предусматривает концентрацию на объективных параметрах качества жизни населения, развитие экономики, стабилизации жизни.

Ключевые слова: качество жизни, субъективный компонент, объективный компонент, возрастные группы, уровень удовлетворения жизнью, механизм управления качеством жизни населения, индекс человеческого развития, поведенческие технологии.

The article examines the use of the potential of behavioral sciences to form a mechanism for managing the quality of life of the population. To formulate strategies for public management of the quality of life of the population, it is necessary to determine subjective and objective assessments of the level and adjust them for different age groups of the population. For the implementation of the analysis of the quality of life, a set of indicators is proposed, which will allow assessing both its objective and subjective components. It is proposed to evaluate the quality of life of the population in terms of the objective component based on the analysis of indicators of economic and social statistics, as well as taking into account the complex rating international assessments. In the process of studying the quality of life of the population of Ukraine, it was determined that with the existing level of well-being and subjective satisfaction with the quality of life, an adequate strategy of public administration is the strategy of "self-organization and development", which provides for a concentration on objective parameters of the quality of life of the population, economic development, and stabilization of life. I will become healthy from the point of view of becoming healthy, rejecting the coverage and the actual income of the community, for three main steps, for those who evaluate their index: Index of trivality of life: health and well-being, being an indicator of average trivality of life during a nation; Index of education: full access to education, visualization of the average education of children of the school age and of the average trivality of the development of a mature population; Index of gross national income: annual living standards, measured by the value of the gross national income (GNI) per capita in US dollars at the parity of purchasing power (PCS). The high value of this indicator for the Ukraine of the acquisition of the high level of education of the population. Albeit with a very low indicator of the level of income of the population. The indicator of the same trivality of life borrowed the average position from three values. The fact of Denmark is due to the low level of income of the population as a basic factor, which directly results from the low level of quality of life of the population.

Key words: quality of life, subjective component, objective component, age groups, level of life satisfaction, mechanism for managing the quality of life of the population, behavioral technologies.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку суспільства актуалізують проблеми виживання для окремих країн, а також забезпечення якісного розвитку на індивідуальному рівні. Для українського суспільства актуальність цього завдання полягає в необхідності форму-

вання ефективних управлінських рішень у період реформування економіки країни. Відомо, що процес реформування завжди пов'язаний із порушенням можливостей задоволення потреб громадян, що неминуче веде до зниження якості життя. Якість життя є основою для формування страте-

гій державного управління. Тому для формування стратегій державного управління якості життя населення необхідно визначити суб'єктивні та об'єктивні оцінки рівня життя та скоригувати їх за різними віковими групами населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вихідні уявлення про рівень добробуту як визначені стандарти життя формувалися вже в роботах Аристотеля, І. Канта, К. Маркса, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, М. Аокі, К. Ісікави, Р. Пірсінга, Ф. Кросбі, Е. Дьомінга, Дж.Х. Харінгтона.

Питанню удосконалення якості життя населення також присвячені дослідження українських учених, серед яких можна виділити роботи Н. Волинського, В. Городяненко, М. Долишнього, В. Єрьоменка, В. Захарченка, В. Ільшашенка, Н. Корецького, В. Лактіонова, С. Мочерного, О. Оболенського, Ф. Рудича, І. Сороки, В. Токаревої, А. Халецької, Г. Черниченка, Л. Швайка. Але сучасна концепція якості життя населення потребує деякого переосмислення. Відомо, що якість життя – інтегральна категорія, яка відображає єдність суб'єктивної та об'єктивної оцінок різних рівнів життєдіяльності населення в конкретному культурно-історичному контексті. У роботах вищенаведених авторів якість життя прийнято оцінювати як за об'єктивними критеріями, що визначають ступінь задоволеності потреб громадян, так і за суб'єктивною оцінкою рівня їх задоволення. Але ступінь задоволеності потреб громадян різний залежно від їхнього віку. Тому необхідно визначити, як показники суб'єктивної та об'єктивної оцінок різняться за віковими групами населення.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз якості життя населення на підставі об'єктивних критеріїв з урахуванням суб'єктивної значущості потреб населення й оцінки рівня їх задоволення. Для реалізації аналізу якості життя пропонується набір показників, що дасть змогу оцінити як його об'єктивний, так і суб'єктивний компонент, а також коригування показників залежно від вікових груп.

Виклад основного матеріалу. Якість життя населення в частині об'єктивного компоненту можливо оцінити на основі аналізу показників економічної та соціальної статистики, а також з урахуванням комплексних рейтингових міжнародних оцінок.

Інтегральним показником якості життя населення є Індекс людського розвитку. Доповідь про людський розвиток Програми Розвитку ООН (ПРООН) публікується щорічно з 1990 р. з метою привернути увагу міжнародної спільноти до різноманітних аспектів людського розвитку в країнах світу.

ІЛР вимірює досягнення країни з погляду стану здоров'я, отримання освіти і фактичного доходу її громадян за трьома основними напрямками, для яких оцінюються свої індекси:

– індекс очікуваної тривалості життя: здоров'я та довголіття, вимірювані показником середньої очікуваної тривалості життя при народженні;

– індекс освіти: доступ до освіти, вимірюваний середньою очікуваною тривалістю навчання дітей шкільного віку і середньою тривалістю навчання дорослого населення;

– індекс валового національного доходу: гідний рівень життя, вимірюваний величиною валового національного доходу (ВНД) на душу населення в доларах США за паритетом купівельної спроможності (ПКС) [1].

Ці три виміри стандартизуються у вигляді числових значень від 0 до 1, середнє геометричне яких є сукупний показник ІЛР в діапазоні від 0 до 1. Динаміка індексу людського розвитку в Україні свідчить про те, що за період з 1990 по 2014 р. значення ІЛР України зросло з 0,70 до 0,747, або в середньому приблизно на 0,1% за рік. Значення ІЛР України вище середньосвітового, однак нижче, ніж в країнах Європи і Центральної Азії, що визначається низьким рівнем ВВП на душу населення і низькою тривалістю життя населення.

Високі значення цього показника для України зумовлені відносно високим рівнем освіти населення. Але при цьому низьким є показник рівня доходів населення. Показник же тривалості життя займає середнє положення з трьох вимірюваних величин. Цей факт визначає низький рівень доходів населення як базовий фактор, що прямо визначає низький рівень якості життя населення.

Як наслідок, в умовах безальтернативного нарощування витрат на сектор безпеки та активізації деструктивних чинників гібридної агресії економічне зростання забезпечити не вдалося. Проте і темпи економічних реформ не можна вважати задовільними [2]. За наявної галузевої структури економіки України в період економічної стагнації сировинних глобальних ринків складно очікувати відновлення економічного зростання.

Накопичення технологічної відсталості та застарілість виробничих потужностей прискорилося, що вплинуло на згортання промислового виробництва (за останні 15 років рівень зношеності основних засобів фактично подвоївся з 43,7% в 2000 р. до 83,5% в 2014 р.), яке в 2015 р. становило 13,0%, а зараз ця цифра ще більш суттєва [2].

У результаті реалізації стратегії деіндустріалізації за роки незалежності показник фізичного обсягу ВВП не перевищив показник 1990 р. Такі показники не змогли вплинути на рівень життя населення.

У процесі дослідження якості життя населення України [2] було визначено, що за наявного рівня благополуччя і суб'єктивної задоволеності якістю життя адекватною стратегією державного управління є стратегія «самоорганізації і розвитку», яка передбачає концентрацію на об'єктивних параметрах якості життя населення, розвитку економіки, стабілізації життя.

Водночас ця стратегія потребує коригування для різних вікових груп з урахуванням суб'єктивного відчуття щастя і суб'єктивного благополуччя. На рис. 1 виділені типи вікових груп, що потребують якісно відмінного стратегічного цілепокладання.

Якщо реалізація стратегії для вікових груп із високим рівнем незадоволеності концентрується на об'єктивному компоненті якості життя й управлінні економічним середовищем життєдіяльності, то стратегія для груп, задоволених якістю життя в несприятливій економічній обстановці, потребує формування додаткових стимулів до розвитку. Подальший управлінський вплив стосується формування цінностей, впровадження культурних напрямів, що сприятимуть збільшенню рівня заохочення населення визначених вікових груп до створення об'єктивних умов підвищення якості життя.

Комплекс інструментів (або інструментарій) для реалізації стратегії «формування стимулів» перебуває у сфері поведінкових наук. Цей інструментарій потребує більш детального розгляду в межах цього дослідження. Можливо запропонувати загальний підхід до організації поведінкового втручання: спочатку визначається, який тип поведінки необхідно змінити, а також характеристики цільової аудиторії. Для цього державні службовці можуть використовувати геодемографію – профілювання людей за місцем їх проживання, а також і соціальний маркетинг, що заснований на комерційному маркетингу в соціальному контексті. Потім починається процес планування втручання з метою зміни поведінки. Воно може передбачати фінансові інструменти, наприклад збори і субсидії, або нефінансові – рекламу, або поєднувати обидва типи. Дуже корисно брати на озброєння новітні дані наукових досліджень у розумінні людської психології. Успіх поведінкового втручання повинний бути оцінений.

Враховуючи важливість та потенційну ефективність інструментарію поведінкових наук у процесах регулювання заради забезпечення стійкого розвитку, Всесвітній банк випустив Звіт «Мислення,

суспільство і поведінка – 2015» [3], де викладені три принципи, на підставі яких люди приймають рішення:

– автоматизм мислення. Ми мислимо багато в чому автоматично, виходячи з того, що приходить на розум без зусиль. Ретельне обмірковування, в процесі якого ми зважуємо переваги і недоліки всіх наявних варіантів, зустрічається рідше. Скорочуючи розумове навантаження, ми схильні приймати рішення, не продумуючи до кінця їх наслідки. Тому найменші зміни в тій обстановці, в якій приймаються рішення, можуть чинити непропорційно великий вплив на поведінку;

– соціальне мислення. Людина – істота найвищою мірою соціальна. Ми любимо співпрацювати – якщо тільки інші виконують свою частку роботи. Можна створювати інститути та вживати заходів, які сприяли би поведінці, заснованій на принципах співпраці. Соціальні мережі та соціальні норми можуть виступати як основа для стратегій і заходів нового типу;

– мислення на основі ментальних моделей. Думаючи, людина зазвичай не формулює нові концепції. Замість цього вона використовує ментальні моделі, сформовані в тому суспільстві, в якому вона живе, на основі її загальної історії. Стратегії та заходи, які спонукають застосовувати позитивні ментальні моделі, можуть поліпшити життя людей [1].

Наведені принципи здійснюють суттєвий вплив на стратегії і заходи в галузі розвитку. Методологічний інструментарій державного механізму управління якістю життя населення має враховувати всі наведені принципи прийняття рішень.

Крім зазначеного, є низка поведінкових технологій, які рекомендуються Світовим банком для застосування в галузі державного управління. Цей комплекс отримав назву MINDSPACE (табл. 1).

Нами пропонується застосовувати наведений інструментарій в таких сферах, як:

– «Безпечні спільноти»: запобігання злочинності, зменшення антисоціальної поведінки, запобігання деградації околиць;

Таблиця 1

Поведінкові технології комплексу MINDSPACE, що використовуються в процесі державного управління [4]

Найменування	Характеристика
M Інформатор	Велике значення для сприйняття нами повідомлення має особистість інформатора
I Стимули	Наші відповіді на стимули формуються на основі стереотипів і евристик як коротких шляхів досягнення мети
N Норми	Ми залежні від поведінки інших членів соціальної системи, членами якої є самі
D Умовчання	Ми діємо відповідно до «попередньо встановленими опціями», приймаємо рішення, ґрунтуючись на нормах «за замовчуванням»
S Новизна	Нашу увагу привертає те, що є новим і сприймається нами
P Праймінг	Наші дії часто відбуваються під впливом підсвідомих підказок
A Емоції	Наші емоційні асоціації можуть істотно впливати на наші дії
C Обіцянки	Ми прагнемо відповідати нашим громадським обіцянкам і відповідати взаємністю
E «Его»(Сутність)	Ми діємо так, щоб виглядати краще у своїх власних очах

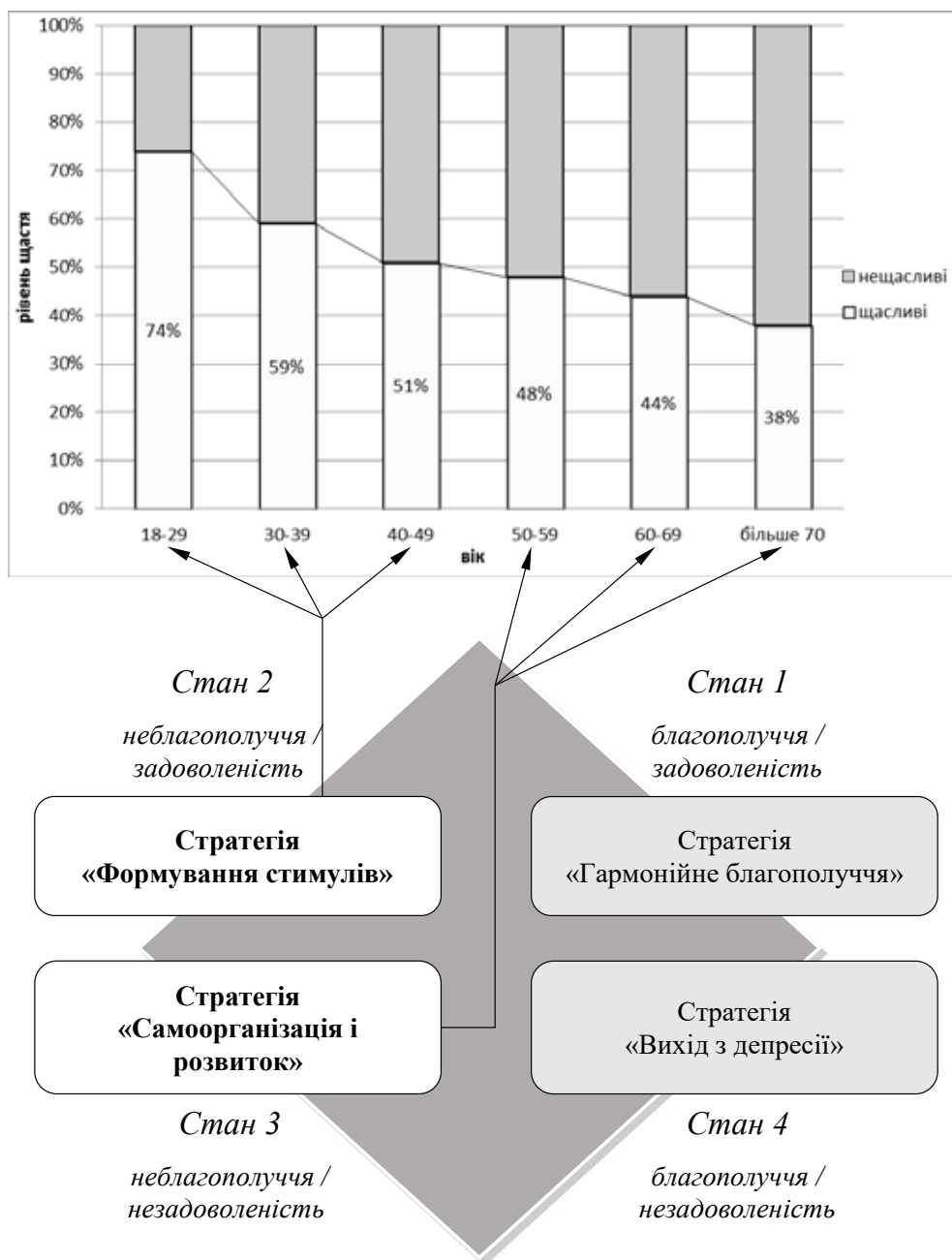

Рис. 1. Стратегії державного управління якістю життя населення в розрізі вікових груп

Джерело: запропоновано автором

– «Гарне суспільство»: просування екологічної поведінки, збільшення числа голосуючих, підтримка відповідальної батьківської поведінки;

– «Здорове і процвітаюче життя»: відмова від куріння, зменшення ожиріння, просування відповідального особистого фінансування, підтримка таких починань, як освіта та тренування [5].

Система застосування такого інструментарію являє собою набір узгоджених дій, що отримав назву 6Е (рис. 2).

Основна мета застосування поведінкового інструментарію в межах державного механізму

управління якістю життя населення для окремих вікових груп полягає у формуванні стимулів для підвищення якості життя (нових стандартів, нових зразків і моделей поведінки) і стимулів для самоорганізації в процесі розвитку. При цьому особливої важливості набуває екологічна і гуманістична спрямованість стимулів. Йдеться про ту соціальну групу, в якій відбувається процес примирення з недостатнім рівнем життя, з обмеженням можливостей і відсутністю планів на майбутнє (рис. 3).

Так, стратегія «формування стимулів» вікових груп 18–49 років може бути реалізована на рівні

Рис. 2. Система 6Е для застосування інструментарію MINDSPACE [5]

регіонального управління та місцевого самоврядування, де процеси управління якістю життя мають чітке стратегічне цілепокладання і відображення в програмах територіального розвитку.

Основним інструментом актуалізації вікових груп є створення матеріальних стимулів, спрямованих на підвищення рівня залученості громадян у процесі підвищення якості життя населення на заданій території. Так, органи регіонального управління та місцевого самоврядування організують конкурси, проекти, стартап-майданчики, де акумулюються ідеї, пропозиції, проекти з поліпшення якості життя населення в межах заздалегідь виділеної низки напрямів, які є пріоритетними.

Реалізація стратегії вимагатиме спеціального фінансового фонду, робота якого полягає у встановленні фінансової винагороди громадянам за різні види активності, які передбачають вирішення конкретних територіальних проблем (перелік формулюється органами місцевого самоврядування та регіонального управління).

Другим етапом регулювання процесів самоорганізації є стимулювання створення спільнот у межах заданих вікових груп: коли між громадянами встановлено зв'язок, вони самі можуть створювати системи, організації, діяльність яких спрямована на підвищення якості життя. У ролі методів стимулювання формування спільнот, цілі яких полягають у підвищенні якості життя, доцільно

використовувати можливості сучасних засобів комунікацій, як-то: ЗМІ, Інтернет, а також безпосередню участь в асоціації.

Результуючим показником тривалості життя і суб'єктивної задоволеності є створення на базі органів місцевого самоврядування та регіонального управління координаційного центру, метою якого є інтеграція спільнот громадян у процес реалізації стратегії з підвищення якості життя населення і необхідне сприяння їхній діяльності.

Наступним етапом реалізації стратегії є забезпечення взаємодії між ініціативними групами та споживачами соціальних послуг. На цьому етапі реалізації стратегії застосовується комплекс інструментів поведінкових наук.

Так, дослідження психологів і антропологів свідчать про те, що бідність породжує ментальну модель, на основі якої бідні сприймають себе і свої можливості тільки як вони є. Зокрема, це може послаблювати здатність уявити собі краще життя і прагнути до нього [4].

Фахівці виявили, що системи стимулювання до виконання зобов'язань можуть допомогти людям виконати намічене, спонукаючи їх до конкретних дій, наприклад, споживати більш здорову їжу, наполегливіше працювати або відкладати більше коштів. Близько третини тих, кому було запропоновано скористатися системами стимулювання до виконання зобов'язань (найчастіше у формі штра-

Рис. 3. Стратегія «формування стимулів» у межах державного механізму управління якістю життя населення з урахуванням окремих вікових груп

Джерело: запропоновано автором

фів або фінансових санкції за невиконання намічених ними самими цілей), давали свою згоду на це [3].

Дієвий спосіб допомоги людині виконати намічені плани – це повідомлення-нагадування. Текстові повідомлення, що розсилаються раз в тиждень, можуть допомогти пацієнтам регулярно приймати ліки. Нагадування про закінчення термінів сплати відсотків за кредитами допомагають погашати їх вчасно. Як свідчить маркетинг, такі нагадування повинні бути правильно сформульовані: ті з них, в яких зазначаються конкретні спонукальні мотиви для заощаджень, можуть бути вдвічі ефективніші, ніж типові текстові повідомлення [6].

Однією з основних функцій пропонованого механізму є спеціальна робота зі школярами та студентами, яка стимулює формування цілей і

цінностей молодого покоління, спрямована на підвищення якості життя.

Завдання державного механізму управління якістю життя населення полягає у його постійному удосконаленні та гармонізації його об'єктивного та суб'єктивного компонентів з використанням наявних можливостей, а також сучасних технологій поведінкових наук [6].

Висновки з проведеного дослідження. Стратегічні функції механізму в методологічній частині рекомендується здійснювати на центральному рівні виконавчої влади, а прогнозні та аналітичні – на регіональному рівні державного управління та рівні місцевого самоврядування, де реалізується процес стратегічного програмування та впровадження стратегії економічного та соціального розвитку, складником якої є процес удосконалення якості життя населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Википедия URL: <https://wikipedia.org> (дата звернення: 19.11.2020).
2. Айвазян С.А. Интегральные индикаторы качества жизни населения: их построение и использование в социально-экономическом управлении и межрегиональных сопоставлениях. Москва : ЦЭМИ РАН. 2000. 118 с.
3. Цихан Т.В. О концепции технологических укладов и приоритетах инновационного развития Украины *Теория и практика управления*. 2005. № 1. С. 33–46.
4. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. Москва : Новое издательство, 2011. 464 с.
5. Human Development Report 2015 Work for Human Development. NY : United Nations Development Programme. 2015. 288 p.
6. Антипина О. Экономическая теория счастья как направление научных исследований. *Вопросы экономики*. 2012. № 2. С. 94–107.
2. Ayvazyan, S.A. (2000). Integralnye indykatory kachestva zhizni naseleniya: ikh postroenie i ispolzovanie v sotsialno-ekonomicheskom upravlenii i mezhregionalnykh sopostavleniyakh [Integral indicators of the quality of life of the population: their construction and use in socio-economic management and interregional comparisons]. Moscow: TsEMI RAN. (in Russian)
3. Tsikhan T.V. (2005). O kontseptsii tekhnologicheskikh ukladov i prioritetakh innovatsionnogo razvitiya Ukrainy [On the concept of technological structures and priorities of innovative development of Ukraine]. *Teoriya i praktika upravleniya*, vol. 3, no. 1, pp. 33–46.
4. Inglkharth R., & Veltsel K. (2011). Modernizatsiya, kulturnye izmeneniya i demokratiya: Posledovatelnost chelovecheskogo razvitiya [Modernization, Cultural Change and Democracy: Sequencing Human Development]. Moscow: Novoe izdatelstvo.
5. Human Development Report. Work for Human Development. (2015). NY: United Nations Development Programme.
6. Antipina, O. (2012). Ekonomicheskaya teoriya schastyakak napravlenie nauchnykh issledovaniy [The economic theory of happiness as a direction of scientific research]. *Voprosy ekonomiki*, vol. 3, no. 2, pp. 94–107.

REFERENCES:

1. Wikipediya [*Wikipediya*]. URL: <https://wikipedia.org> (accessed 19 November 2020).